

Mihhail Šiškin

Sõda või rahu?

Saksa keelest tõlkinud Tiiu Relve ja Krista Räni

SA Kultuurileht

Tõlgitud käsikirjast ja väljaandest:

Fritz Pleitgen, Michail Schischkin
Frieden oder Krieg. Russland und der Westen – Eine Annäherung
Ludwig, 2019

Toimetanud Katrin Kern
Korrektoori lugenud Tiina Randus
Kujundanud Maris Kaskmann

© Mihhail Šiškin, 2022. Raamat ilmub kokkuleppel agentuuriga Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency (www.bgs-agency.com)

© Tõlge Tiiu Relve, Krista Räni ja Loomingu Raamatukogu, 2022

© Kaanefoto. Evgeniya Frolova, Vikipeedia, 2010, CC BY-SA 3.0

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee, Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uiho, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn
Tel: 627 6425
E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-713-08-2 (trükis)

ISBN 978-9916-713-09-9 (epub)

Eessõna uuele väljaandele

Venelane olla on valus. Putini Ukraina „erioperatsiooni“ väljakuulutatud eesmärk oli päästa venelased, vene kultuur ja vene keel ukraina fašistide käest. Esmajoones asuti hävitama riigi idaosa venekeelseid linnu koos elanikkonnaga. Sõjakuritegusid pandi toime mitte ainult inimeste, vaid ka minu keele vastu. Puškini ja Tolstoi, Tsvetajeva ja Brodski keelest tehti sõjakurjategijate ja mõrtsukate keel. Venemaa ei seostu lähemal ajal mitte vene muusika ja kirjanduse, vaid pommidega, mis langevad laste peale, ja kohutavate piltidega Butšast.

Režiimi kuritöö seisneb veel selles, et see teotus puudutab tervet riiki. Minu rahva, minu maa, minu nimel on tehtud hirmsaid kuritegusid. Ent on olemas ka teistsugune Venemaa. See Venemaa tunneb valu ja piina. Oma Venemaa, oma rahva nimel tahan ma ukrainlastelt andestust paluda. Ja siiski tean, et kõike seda, mis seal on sündinud, ei ole võimalik andestada.

Mu isa läks 18-aastasena rindele, et maksta kätte oma venna eest, kelle sakslased olid tapnud. Pärast sõja lõppu vihkas ta terve ülejäänud elu sakslasi ja kõike saksapärast. Püüdsin talle selgitada: „Isa, aga on ju olemas suur saksa kirjandus! Saksa keel on ilus keel!“ Need sõnad ei avaldanud talle vähimatki mõju. Mida saan ma pärast sõja lõppu öelda ukrainlastele, kelle maju pommitasid ja rüüstasid vene sõdurid, kelle pereliikmeid tapsid Venemaa raketid? Et vene kirjandus on suurepärase? Ja et vene keel on nii ilus?

Kultuur on alati kaotajaks jäänud, kui algab sõda. Suur saksa kirjandus ei suutnud takistada Auschwitz, suur vene kirjandus ei suutnud ära hoida Gulagi. Minu raamatud, teiste vene kirjanike raamatud, mis on ilmunud viimase kahekümne aasta jooksul, ei suutnud takistada seda tragöödiat.

Mida saab kirjanik teha? Ta teeb, mida oskab – ta teeb end mõistetavaks. Tuleb oma seisukoht selgelt välja öelda. Vaikimine tähendab agressori, sõja toetamist. XIX sajandil võitlesid poolakad Vene tsarismi vastu „teie ja meie vabaduse nimel“. Nüüd võitlevad teie ja

meie vabaduse nimel ukrainlased. Nad ei kaitse mitte ainult oma inimväärikust, vaid kogu inimkonna väärikust. Ukraina kaitseb just praegu meie vabadust ja meie väärikust. Me peame teda aitama kõigega, mis vähegi võimalik.

Mu ema on ukrainlanna, mu isa venelane. Nüüd jääb mul üle vaid rõõmustada, et nad mõlemad on juba surnud ega pea nägema seda meie rahvaste tragöödiat.

See sõda ei alanud nüüd, see algas juba aastal 2014. Läänemaailm ei tahtnud seda mõista ja tegi näo, nagu ei oleks asi üldse teab mis hull. Kõik need aastad sestpeale olen oma esinemistel ja oma tekstides püüdnud inimestele selgitada, kes on Putin. See ei õnnestunud mul kuidagi. Nüüd tegi Putin neile asja ise selgeks.

Venemaa on siiani jäänud lääne silmis seletamatuks ja võõrastavaks. Tahtsin selles raamatus lääne lugejale oma maad avada. See on minu seletus Venemaa, tema mineviku, oleviku ja tuleviku kohta. See on ka armuavaldus minu maale, millel on imekaunis loodus ja suurepärase kultuur, kuid mis ikka ja jälle muutub koletiseks, kes sööb võõraid ja omaenda lapsi.

Raamatu esmatrükk ilmus 2019. aastal. 24. veebruar 2022 muutis maailma täielikult, kuid ilmnes siiski, et see raamat ei ole põrmugi vananenud. Vastupidi, see muutub iga päevaga üha aktuaalsemaks. Kahes viimases peatükis („Tulevik I“ ja „Tulevik II“, ma kirjutasin raamatu saksa keeles ning saksa keeles on kaks tulevikuvormi)¹ kirjutasin tulevikust, mis ootab ees Venemaad ja maailma. Nüüd on see tulevik käes.

Selle „erioperatsiooni“ eesmärk on demokraatliku Ukraina hävitamine. Selle „erioperatsiooni“ tõenäoline tulemus on Putini Venemaa hävitamine. Ent mis tuleb pärast seda?

Nurjunud on juba kaks katset Venemaal demokraatlikku ühiskonnakorda juurutada. Esimene Vene demokraatia aastal 1917 vältas kõigest paar kuud. Teine kestis 1990ndatel läbi häda paar aastat. Iga kord, kui mu kodumaa üritab üles ehitada demokraatlikku ühiskonda, vabariiki valimiste ja parlamendiga, leiab ta end taas totalitaarsest impeeriumist. Venemaa ajalugu käib ringiratast.

¹ Sks *Futur I* ja *Futur II*, tõlkes I ja II futuurum. Peatükkide pealkirju tõlkides on siiski jäädud tuleviku-sõna juurde, sest futuurum on eesti keeles kasutusel peamiselt keeleteadusliku terminina. – *Siin ja edaspidi tõlkijate märkused.*

Kas diktatuur ja diktaator sünnitavad orjarahva või sünnitab orjarahvas diktatuuri ja diktaatori? See on muna ja kana probleem. Kuidas seda nõiaringi lõhkuda? Kust võiks peale hakata Venemaa uus algus?

Diktaatorlik Hitleri-Saksamaa leidis tee diktatuuri ja orjamentaliteedi nõiaringist välja – miks ei suuda seda Venemaa? Sakslased on minevikuga toimetuleku ja süü lahtirääkimise teemadel tublisti õppust võtnud ning suutnud üles ehitada demokraatiale orienteeritud ühiskonna. Siiski põhines rahvuse uuestisünd totaalset hävitaval sõjakaotusel. Ka Venemaa vajab sellist nulltundi². Ilma patukahetsuse ja rahvusliku süü omaksvõtmiseta ei ole demokraatlik uus algus Venemaal võimalik.

Venemaal ei olnud destaliniseerimist, ei olnud Nürnbergi protsesse kommunistliku partei üle. Nüüd sõltub Venemaa saatus deputiniseerimisest. „Teadmatuses“ saksa rahvale näidati aastal 1945 koonduslaagreid, nii tuleb „teadmatuses“ venelastele näidata hävitatud Ukraina linnu ja laste laipu. Meie, venelased, peame oma süü avalikult ja vapralt tunnistama ning andestust paluma. Ja see tee on kõikidele venelastele vältimatu. Kuid kas jõutakse Venemaa esindaja põlvili langemiseni Kiievis, Harkivis, Mariupolis? Kõigis nende riikide pealinnades, kus käisid Vene tankid: Budapestis, Prahas, Tallinnas, Vilniuses, Riias, Groznõis?

Sakslased püüdsid end 1945. aastal õigustada: jah, tõesti, Hitler oli kaabakas ja kurjategija, aga meie, saksa rahvas, ei teadnud sellest midagi ja olime samamoodi Hitleri ohvrid nagu kõik teisedki. Deputiniseerimine nurjub selsamal silmapilgul, kui venelased haaravad samade argumentide järele: Putini kriminaalne jõuk võttis rahva pantvangi, jah, Putin pidas Ukraina vastu kuritegelikku sõda, aga meie, lihtsad venelased, ei teadnud sellest midagi, me mõtlesime, et see kõik toimus ukrainlaste fašistidest vabastamise nimel, me oleme samamoodi Putini ohvrid nagu teisedki. Sellest saab uue Putini algus.

Ei NATO ega ukrainlased ei saa venelaste eest deputiniseerimist ära teha. Meie riigi puhastamisega peab toime tulema vene rahvas ise. Kas mu rahva jõud hakkab sellele ülesandele peale? Kas on realistlik, et aladel, mis kuulutavad end Moskvast sõltumatuks, tekivad demokraatlikud õigusriigid? Vene impeeriumi lagunemise protsess

2 Mõeldud on kesköötuundi vastu 9. maid 1945, kui lõppes Teine maailmasõda.

ju jätkub. Jugoslaavia näitel teame, kui kiiresti võib mitmerahvuselises riigis jõuda kõige julmemate sõdade ja etnilise puhastuseni. Kui vägivald eskaleerub, tõukab see mu kodumaa jälle mitme sajandi võrra tagasi. Ja läänele tähendab see uut hiiglaslikku põgenikelainet. Meid ootab lähimas tulevikus ees segadus riigis, kus demokraatlikud ideed on laiade masside silmis halba valgusse seatud ja rahvas paneb oma lootused karmile valitsevale käele. Karm käsi kindlasti leidub, ja ka lääs aktsepteerib uut „korra diktatuuri“ mõistmisega. Keegi ei soovi hunniku roostetanud tuumaraketidega riigile segast tulevikku.

Minu kreedoks jääb, et peame jõudma rahvusliku süü omaksvõtmiseni. Ilma totaalse deputiniseerimiseta ei ole Venemaal tulevikku. Venemaal ei ole teist teed peale pika valuliku taassünni. Ja kõik need sanktsioonid, vaesus, väljatõugatus – need ei ole sellel teel need kõige hullemad asjad. Märksa kohutavam on, kui vene inimeses ei teki seestmist uuestisündi. Putin on sümptom, mitte haigus.

Vene kultuuritegelastel on nüüd missioon maailmale näidata, et on ka teistsugune Venemaa. Mitte kõik venelased ei toeta seda sõda. See ei ole sõda ukrainlaste ja venelaste vahel. See on sõda inimeste, kes räägivad nii ukraina kui ka vene keelt, ja inimkoletiste vahel, kes räägivad pettuse keelt ning on valmis täitma kuritegelikke käske. Selles sõjas ei ole rahvusi – on inimesed ja inimkoletised. Inimkoletistel ei ole rahvust, nad on kuritegeliku režiimi orjad. Inimesed lähevad Venemaal tänavatele, et protestida sõja vastu, inimkoletised peksavad nad vaeseomaks ja võtavad vahi alla.

Putini kuritegu seisneb selles, et ta on inimesed vihaga mürgitanud. Putin lahku, valu ja viha võivad aga veel kauaks hingedesse jääda. Siis peavad kirjandus, kunst ja kultuur aitama selle traumaga toime tulla. Päev, kui diktaator lõpetab oma armetu, vääritud elu, ei ole kultuuri lõpp – nii on see alati olnud, nii on see ka pärast Putinit. Siis ei ole vaja raamatuid Putini kohta ja raamatuid, mis seletavad ära sõda. Sõda – et inimesed annavad rahvale korralduse tappa teisi rahvaid – ei ole võimalik ära seletada. Tõeline kirjandus on sõja vastu. Tõeline kirjandus käsitleb inimlikku vajadust armastuse, mitte vihkamise järele.

Üks lugeja kirjutab mulle: „Teie raamat aitas mu Venemaa-armastusel mitte lämbuda ukrainlaste verre.“ Kas nüüd, kui pärast Vene armee kallaletungi Ukrainale on valatud nii palju verd, saab raamat armastusest Venemaa vastu veel aidata selles veres mitte uppuda?

Pärast iga sõja lõppu tekib sõjavastane kirjandus. Meenutagem Hemingwayd või Remarque'i. Ma ei kahtlegi, et noored kirjanikud käsitlevad edaspidi oma kogemusi sellest sõjast. Venelased ja ukrainlased kirjutavad tekste, ning need on hoopis erinevad raamatud. Nad kõik kirjutavad kaotusvalust, surmast, murest, kuid ukraina kirjanduses ilmuvad raamatud vaba rahvuse tekkest, kangelaslikust vastupanust kurjusele ja võitlusest inimväarikuse nimel, venelastele kujuneb aga oluliseks teema, kuidas võtta omaks rahvuslik süü toime pandud kuritegude eest.

Viha on haigus, kultuur on ravim.